

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA NA SOLURATU U SPLITU

UDK: 904:726.54(497.5 Split) "13/19"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 24. VIII. 2001.

Dr. sc. FRANKO OREB

Uprava za zaštitu kulturne baštine

Konzervatorski odjel u Splitu

Knezova Nelipića 1a

21000 Split, HR

Rezultati arheoloških istraživanja, upotpunjeni navodima iz povijesnih vrela (papinskih i nadbiskupskih vizitacija iz XVI., XVII. i XVIII. stoljeća), potvrđuju postojanje triju crkava na splitskome predjelu Solurat, posvećenih sv. Petru i sv. Anti, izgrađenih u vremenskom razdoblju od XIV. do kraja XIX. stoljeća.

UVOD

Područje grada Splita, s obzirom na kontinuitet naseljenosti još od prapovijesnih vremena, jedna je otvorena knjiga povijesnica, čije se stranice stalno dopunjuju novim spoznajama o njegovoj prošlosti i spomeničkoj baštini.

Ponekad je riječ o posve novim, do sada nepoznatim saznanjima, a ponekad se radi o potvrdi ili pak boljem rasvjetljavanju navoda koje donose razna povijesna vrela.

Takav je slučaj i kod rezultata arheoloških istraživanja na predjelu Solurat u Splitu.

Solurat je naziv splitskoga predjela koji se nalazi zapadno od Matejuške i sjeverno od nekadašnjeg hotela Ambasador, te između Trumbićeve obale i ulice Solurat (danas Marasovićeve).

Na tom prostoru se nalazi jedna manja, kamenom popločana

površina veličine 15,5 x 14,5 metara, koja je stoljećima bila u posjedu Crkve (Crkveno dobro).

Arhivska vrela i rezultati provedenih arheoloških istraživanja, koji se obrađuju u ovom članku, potvrđuju postojanje triju crkava na tom prostoru tijekom prošlosti. Posljednja, treća crkva, izgrađena krajem XIX. stoljeća, porušena je prije četrdesetak godina. Od tada je taj prostor bio pošteđen izgradnje. No, promjenom vlasničkih odnosa otvorila se i mogućnost izgradnje na tom prostoru, zbog čega su prethodno i uvjetovana arheološka istraživanja, koja su trajala od kraja studenoga 1999. godine, pa do kraja veljače 2000. godine, s prekidima, bilo zbog lošeg vremena ili nekih drugih okolnosti. Arheološka istraživanja obavljao je Konzervatorski odjel u Splitu.¹

LOKALITET U POVIJESNIM VRELIMA

Prema povijesnim vrelima i starom austrijskom katastru (1831. god.), na toj zemljišnoj parceli se je sve do osamdesetih godina XIX. stoljeća nalazila crkva sv. Petra.

Prve vijesti o crkvi sv. Petra i njezinom beneficiju potječu iz druge polovice XIV. stoljeća (1362. god.) uz topografsku oznaku Solerata, Soletate, Solorata, što bi značilo na osami, osamljenom rtu.² U XV. stoljeću uz crkvu se navode topografske oznake "de Burgo", "ad ripam maris", "in via "Sancti Stephani", tj. u predgrađu, na morskoj obali, na putu Svetog Stjepana.³ Već se u apostolskim vizitacijama druge polovice XVII. stoljeća ta crkva navodi kao ruševina.

Tako je apostolski vizitator A. Valier 1579. godine zatječe potpuno ruševnu, bez krovišta, te naređuje da ju je potrebno potpuno srušiti i na njezino mjesto postaviti znak križa.⁴

U vizitaciji apostolskoga vizitatora M. Priulija iz 1603. godine navodi se, da je posjetio crkvu ili kapelu S. Petra de Solorato, jednostavno nadarje ujedinjeno prebendi kanonika Šimuna, koji nije znao ništa reći niti o prihodima, niti o ujedinjenu ove beneficije. Nadalje se u vizitaciji navodi da se crkva srušila (da je pala), te se naređuje da se podigne, postavi oltar i ikona, te da se opremi i uresi najpotrebnijim.⁵

I u vizitacijama splitskih nadbiskupa u drugoj polovici XVI. i početkom XVII. stoljeća crkva sv. Petra na Sustipanskom putu (“...in via Sti. Stephani...”), navodi se kao ruševna i bez krova (vizitacija nadbiskupa D. Foconija iz 1578.),⁶ ili se pak uopće ne spominje (vizitacija nadbiskupa M. de Dominisa iz 1604).⁷

Papinski vizitator O. Garzadori u svojoj vizitaciji iz 1625. godine spominje crkvicu sv. Petra i njezinog rektora s golom unutrašnjošću, bez ukrasa, ikone, te naređuje, da se u određenom roku nabavi potrebno.⁸

U vizitaciji splitskoga nadbiskupa S. Cosmija iz 1682. navodi se kapela sv. Petra de Solurat, kao jednostavno nadarje kanonika Petra Gizdića, pripojeno kanonikatu. U njoj je goli oltar, nema namještaja. Misa se služi jedino na blagdan titulara. Stoga naređuje, da se kapela popravi izvana i iznutra i nabavi potrebiti namještaj.⁹

Splitski nadbiskup A. Kačić, u svojoj vizitaciji iz godine 1734. piše da je posjetio crkvu sv. Petra u predjelu zvanom Solurat.

U njoj je zatekao jedan oltar, što ga postaviše članovi bratovštine, koji se o njemu i skrbe. Inače, crkva nema nikakvih prihoda. Naređuje postavljanje oltarne slike na platnu (pala linostrina) i kaleža. Kapelan slavi jednom svetkovinu u čast Blažene Djevice Marije, po zavjetu članova bratovštine.¹⁰

I nadbiskup I. L. Garanjin u svojoj vizitaciji iz 1766. piše da je nakon posjeta crkve sv. Stjepana i sv. Filipa i Jakova, idući naprijed, posjetio i crkvu sv. Petra, na putu, blizu mora, koja pripada kanoničkome beneficiju. Naređuje se uklanjanje oltarnog križa ili pak da se izradi u boljem obliku. Nadalje, naređuje da se ima pozlatiti kalež s patenom i pobrinuti se o prekrivanju menze oltara. Kor (pjevalište), koje je u ruševnom stanju, potrebno je popraviti.¹¹

Na katastarskoj mapi iz 1831. godine ucrtana je crkva s oznakom S. Pietro, dok su u katastarskom operatu navedeni sljedeći podaci: Chiesa sotto titolo di S. Pietro con piazzale, klaftera 54.¹²

Bratovština ribara, koja je bila vezana uz crkvu sv. Petra od kraja XVII. stoljeća (1969. god.), 1840. godine se raspala, a crkva je predana na upravljanje Petru Petrina, čije je baštinici predaju na upravljanje bratovštini sv. Ante, koja je postojala u samostanu sv.

Frane na Obali. Bratovština sv. Ante 1884. godine ruši staru crkvu sv. Petra i gradi na istome mjestu novu crkvu sv. Petra i sv. Ante, kada se u njoj i obnavlja stara bratovština sv. Petra, koja postoji samostalno sve do 1918. godine, kada se s bratovštinom sv. Ante ujedinjuje u jednu.

Nova crkva sv. Petra i Ante u Velom varošu izrađena je po nacrtu Ivana Tomića, a radio ju je majstor (proto) Vincenzo Šegvić godine 1884. Iste godine, 7. prosinca, Biskup i Kaptol su u novoj crkvi održali pontifikalnu misu, na kojoj je biskup zahvalio dyjema bratovštinama, starješinama i dobročiniteljima, a posebno g. Špiru Petri- ni, koji je prenio svoja prava sa stare crkve sv. Petra, koja je već bila potpala pod državno dobro (Demania), te posebno Marinu Maraso- viću, koji je sa svojim drugovima Perišićem i Ozretićem raščišćavao ruševine. Poslije mise otpjevan je Tedeum, a sve pjevače biskup je počastio svojim najboljim vinom iz Sućurca.¹³

Izgled novoizgrađene crkve, koja je u svom nazivu objedinila oba titulara, poznat je iz starih grafika i fotografija.

Uz ovaj lokalitet se vezuje još uvijek otvoreno pitanje crkve sv. Nikole od Solurata, uz koju je neko vrijeme bio i lazaret. Naime, u nekim povijesnim vrelima s početka XVII. stoljeća (1611. god.) spominje se sv. Nikola de Soluratto al presente Lazaretto.¹⁴ Isto tako, u vizitaciji nadbiskupa S. Cosmija iz 1682. godine se među nabrojen- im beneficijama Kaptola navodi "... S. Nicolo de Solorato" i rektor "Sanctorum Petri et Nicolai". Je li ta crkva opstojala zasebno ili je možda postojao samo oltar sv. Nikole u crkvi sv. Petra, nije moguće potvrdno odgovoriti. Prema nekim mišljenjima, uz crkvu sv. Petra od Solurata bio je beneficij sv. Nikole, koji je prenesen u jednu od kapela u Lazaretu.¹⁵

MOGUĆE FAZE IZGRADNJE NA LOKALITETU U SVJETLU INTERPRETACIJA I KOMPARACIJA POVIJESNIH VRELA I PRONAĐENIH ARHEOLOŠKIH OSTATAKA

Kada se arheološki ostaci otkopani na ovom terenu tijekom arheoloških istraživanja promišljaju i nadopunjavaju s onim šturim podacima koji se donose u apostolskim i nadbiskupskim vizitacijama

i drugim povijesnim vrelima, onda se može pretpostaviti nekoliko faza izgradnje na ovom lokalitetu tijekom stoljeća.

I. faza: jednobrodna srednjovjekovna crkvice s polukružnom apsidom

Bez dvojbe, u XIV. stoljeću (1362. god.), kada se i prvi put spominje u povijesnim vrelima, izvan grada ("extra urvbem"), a vjerojatno i ranije, uz stari srednjovjekovni Sustipanski put ("in via Sancti Stephani"), koji je išao trasom današnje Marasovićeve ulice, uz morsku obalu ("ad ripa maris"), na osamljenom predjelu, osami, rtu (Solurat, Soletata, Solerata), bila je izgrađena mala crkvice ili kapela sv. Petra de Solurat. Može se pretpostaviti, da je to bila jednobrodna crkvice, jednostavne, pravokutne tlocrtne osnove i pravilne orijentacije zapad-istok, s ulazom na zapadnoj i polukružnom apsidom na istočnoj strani.

To nam pak potkrepljuju pronađeni tragovi temelja južnoga zida i unutrašnjeg oboda apside. Što se pak tiče sjevernog zida, koji je danas tek djelomično vidljiv ispod razine asfalta današnje Marasovićeve ulice (bivše ulice Solurat), moguće je pretpostaviti da pripada prvotnoj crkvici te da se njegov položaj, u odnosu na nekadašnji stari Sustipanski put, poslije ulicu, tijekom stoljeća nije mijenjao, nego je korišten i u kasnijim fazama izgradnje na tom prostoru. Razumije se da se na tom položaju nisu mogla obavljati arheološka istraživanja, zbog javne komunikacije i uskoće ulice.

Zapadni zid crkve s vratima nije sačuvan, ali se njegov položaj i smjer može nazrijeti i pretpostaviti u sačuvanim tragovima špale uz jugozapadni ugao južnog zida prema sjeveru. Na taj način se mogla odrediti i veličina prvotne kapele, 6x4 metra, što analogno odgovara primjercima brojnih malih srednjovjekovnih crkava u širem splitsko-kaštelanskom i solinsko-kliškom prostoru.¹⁶

Ako se uzme u obzir da se južno od Tomića stina i crkve sv. Luke pružala kamena kosa zvana Solurat, zatvarajući prema istoku mandrač Matejušku, onda se položaj kamenog praga, sačuvanog in situ, uz jugozapadni ugao južnog zida prvotne kapele, može protumačiti u funkciji pristupa višem platou pred prvotnom kapelom.

Prvotna kapela ili crkvice pripadala je kanoničkome beneficiju, pa su joj splitski nadbiskupi postavljali rektore (upravitelje). Bila je vrlo siromašna i nije se mogla uzdržavati od prihoda. Zbog toga je bila zapuštena, a često i u ruševnom stanju, kako se navodi u povijesnim vrelima (apostolskim i biskupskim vizitacijama).

II. faza: obnova prvotne crkve sv. Petra de Solurat početkom XVII. stoljeća

U XVI. stoljeću i na početku XVII., prema navedenim papinskim i nadbiskupskim vizitacijama, crkvice, odnosno kapela je izvan funkcije, ruševna, otvorena i bez krova, tako da pojedini vizitatori (primjerice A. Valier 1579.) izričite navode (naređuju) njezino potpuno rušenje, dok drugi pak (primjerice M. Priuli 1603.) naređuje da se obnovi.

Vizitacije pak iz XVII. stoljeća (O. Garzadori 1625., S. Cosmi 1682.), višekrat spominju crkvicu sv. Petra de Solurat, ali ne više kao ruševnu, otvorenu, bez krova, već samo s "golom unutrašnjošću", u kojoj se čak jednom na godinu drži misa na blagdan njezina titulara, te upozoravaju, odnosno naređuju da se opskrbi potrebitim crkvenim namještajem.

Iz tih se navoda daje zaključiti da je crkvice u prvim desetljećima XVII. stoljeća bila obnovljena.

III. faza: izgradnja nove crkve sv. Petra krajem XVII. stoljeća

Kada se analiziraju navodi iz vizitacija i drugih povijesnih vrela, onda se može zaključiti da je crkva sv. Petra od svojih početaka pripadala kanoničkom beneficiju, te da su joj splitski nadbiskupi postavljali rektore (upravitelje). Bila je vrlo siromašna i nije se mogla uzdržavati od prihoda. Zbog toga se tijekom stoljeća često spominje u ruševnom stanju ili pak bez potrebitog crkvenog inventara. Tek

utemeljenjem bratovštine ribara, koja se o njoj skrbila, krajem XVII. stoljeća, na mjestu stare, prvotne crkvice, odnosno kapele sv. Petra izgrađena je nova, veća crkva sv. Petra, koja je na tom mjestu postojala sve do kraja XIX. stoljeća i koja je ucrtana u starom austrijskom katastru iz 1831. godine. To je bila jednobrodna crkva sa širokom lađom i kvadratičnom apsidom na istoku, uz koju je s jugoistočne strane bila i sakristija.

Veličina crkvene lađe je bila 8,5 x 7,5 m, apside 4,5 m., a sakristije 4 x 6 metara.

Arheološkim istraživanjima pronađeni su tragovi sjevernog zida crkvene lađe (nalaze se ispod razine asfalta današnje Marasovićeve ulice - Solurata, pa nisu mogli biti istraživani), djelomično zapadnog zida crkvene lađe, te tragovi sjevernoga, istočnoga i južnog zida apside, kao i ugao južnog zida crkvene lađe, koji je prema zapadu uništen. Tragovi sakristije mogu se tek nazrijeti u sačuvanim temeljima za njezin južni zid. Međutim, rektifikacijom tlocrta crkve, prikazanog na katastarskoj mapi iz 1831. godine, ukomponiranog u arhitektonsku snimku postojećeg stanja, bilo je moguće odrediti i tlocrtnu dispoziciju crkve sa sakristijom.¹⁷

O unutrašnjoj opremi crkve doznajemo ponešto iz vizitacija. Tako znamo da ima jedan oltar, koji su dali nabaviti (izraditi) članovi bratovštine, a potrebno ga je opskrbiti crkvenim predmetima, palom linostrinom i kaležom (Visit. nadb. A. Kačića 1734.). Crkva je imala i kor (pjevalište), koji je u drugoj polovici XVIII. stoljeća bio u ruševnom stanju, pa vizitator naređuje da se on popravi (Visit. nadb. I. L. Garanjina 1766.).

IV. faza: rušenje crkve sv. Petra i izgradnja nove crkve sv. Ante, krajem XIX. stoljeća (1884. godine)

Iako se u nekim napisima navodi projektant crkve, za sada nismo pronašli nacрте (moguće je da se oni nalaze u Državnom arhivu u Zadru ili pak u Nabiskupskom arhivu u Splitu).

Međutim, na temelju crteža splitskoga slikara i grafičara prof. Ante Katunarića¹⁸, starih fotografija prije njezina rušenja,¹⁹ nekih opisa,²⁰ a poglavito na temelju pronađenih temelja prigodom arheoloških istraživanja, bilo je moguće, barem približno predočiti njezinu osnovnu tlocrtnu dispoziciju i njezin vanjski i unutrašnji izgled.

Nema dvojbe da je lokacija crkvene parcele bila presudna za smještaj, odnosno položaj nove crkve, njezinu orijentaciju i veličinu. To je bila jednobrodna crkva, s pravokutnom širokom lađom, veličine oko 8x9 m, orijentirana u smjeru sjever-jug, s glavnim pročeljem prema obali (moru).

Na sjevernoj strani je bio prezbiterij pravokutne osnove (oko 8x3 m). S istočne pak strane je bila sakristija (oko 4x6 m) i zvonik, kvadratne osnove (4x4 m), odakle se uspinjalo u bratimsku dvoranu i kor. Gornji dio zvonika je na sve strane bio rastvoren dugim lučnim otvorima, a završavao je kupolom u obliku lukovice. Crkva je bila kamena, s pročeljima od manjih kvadratnih, fino obrađenih klesanaca. Na zapadnom i istočnom pročelju bila su po dva izdužena prozora, koja završavaju polukružnim lukom. Po sredini glavnog, južnog, pročelja su vrata, koja s unutrašnje strane završavaju polukružnim lukom, a s vanjske strane plitkim kamenim okvirom, koji završava trokutastim zabatom. Iznad vrata, simetrično su postavljena tri izdužena prozora, od kojih je onaj srednji duži, s lučnim završecima.

U sakristiju, koja je bila izgrađena s istočne strane crkve, također se ulazilo s južne strane, kroz manja vrata s lučnim završetkom, iznad kojih je pri vrhu krovnog vijenca bio okrugli prozor.

Krovište crkve i sakristije naglašeno je profiliranim kamenim vijencem, ispod kojega na glavnom pročelju crkve teče niz plitkih, slijepih kvadratnih niša. Vrh južnog pročelja crkve završava akroterijem s obje strane u obliku voluta, a između njih se, po sredini, nad manjim kamenim postoljem, uzdiže kameni križ. Po obradi glavnog, južnog, pročelja i po još nekim dekorativnim arhitektonskim elementima, ova je crkva izgledom slična crkvi sv. Frane na Obali, crkvi Gospe od Dobrića i nacrtu za novu crkvu sv. Dominika iz godine 1860., što ga je izradio D. Marcochia.²¹

Pred južnim pročeljem crkve bila je popločana crkvena pjaceta, ograđena s južne strane, od ulice, kamenim zidom visokim iznad 2 m, na koju se pristupalo kamenim stubištem s istočne i zapadne strane.

Na temelju starih fotografija i pojedinih šturih opisa saznajemo ponešto i o izgledu njezine unutrašnjosti. Prezbiterij je bio odijeljen od crkvene lađe trijumfalnim lukom. U njemu se na povišenom platu od nekoliko stuba nalazi glavni, veliki mramorni oltar, kojega je bratovština sv. Ante prenijela ovamo iz crkve sv. Frane na Obali.

Imala je ravan ožbukani strop na drvenoj stropnoj konstrukciji. Unutrašnjost je obojio Visko Carbonini. Bila je popločana i imala je drveni kor.

V. faza: rušenje crkve sv. Ante i uređenje slobodnog, kamenom popločanog platoa (1959. godine)

U bombardiranju iz zraka 1944. godine krov crkve i kupola zvonika su oštećeni (što se vidi i na sačuvanim fotografijama), te je od tada crkva bila izvan bogoslužja. Poslije rata se nije obnavljala, nego je 1959. godine i potpuno srušena, tako da je do naših dana ostao kamenom popločani plato na kojem je bila izgrađena.²²

Tijekom arheoloških istraživanja otkriveni su temelji i ove, treće crkve, s kraja XIX. stoljeća, koji su i najbolje sačuvani. Zanimljivo je napomenuti da prilikom arheoloških iskopavanja nije pronađen nijedan kameni arhitektonski ulomak crkvenog namještaja, a jednako tako je izostao i nalaz ostalog popratnog arheološkog materijal (keramika, novac, metalni predmeti i slično). Prilikom iskopavanja uokolo postamenta oltara crkve sv. Ante, pronađeno je nešto ljudskih kostiju u zemlji, bez ikakvih grobnih oznaka. Kostiju su bile ispremiježane tako da se arheološkom metodom nisu mogli markirati cjeloviti kosturi za fotografiranje i crtanje. Po mnoštvu kostiju i fragmentima kalota lubanja moguće je tek pretpostaviti veći broj ukopa na tome mjestu.

No, u istočnom dijelu ove parcele otkrivene su dvije grobnice, pravokutnog oblika, čije su strane zidane s 2-3 reda neobrađenoga kame-

na povezanog žbukom. Grobnica br. 1 nalazi se u sjeveroistočnom dijelu parcele i od nje nisu sačuvane pokrovne ploče. Čini se, da je taj grob bio prekopavan, jer je u njemu pronađena najlonska vrećica s oznakom Prerada-Pekara, u kojoj su bile pohranjene ljudske kosti. Grobnica je bila prekopavana vjerojatno nakon rušenja crkve 1959. godine, kada se uređivao, odnosno popločavao crkveni plato. Tada su vjerojatno kosti sakupljene u najlonsku vrećicu i položene u grobnicu. Po količini kostiju, čini se da se radi o jednome ukopu. U grobnici nisu pronađeni nikakvi grobni priloz. Veličina grobnice je 1,8 x 0,70 m, a dubina 0,70 metara. Južno od grobnice br. 1 je grobnica br. 2., građena kao i prethodna; čini se da nije bila otvarana, jer je sačuvan njezin pokrov od nekoliko neobrađenih kamenih ploča. Pažljivim istraživanjem markiran je jedan ljudski kostur, pokopan na stranu, u smjeru zapad - istok (glava na zapadu, a noge na istoku). Ni u njemu nisu pronađeni nikakvi grobni priloz. Veličina groba je 1,60 x 0,50 m, a dubina 0,70 metara.

Po grobnoj arhitekturi i konstrukciji može se pretpostaviti da se radi o bratimskim grobnicama. Ostaci ljudskih kostura su s pomnjom i pijetetom skupljeni, preneseni na groblje Lovrinac i deponirani u zajedničku kosturnicu.²³

Napominjemo da je uz južno lice temeljnog zida crkve sv. Ante s kraja XIX. stoljeća tijekom arheoloških iskopavanja pronađeno nešto ljudskih kostiju i veći broj velikih željeznih čavala, a jednako tako i oko grobnice br. 2, s dijelovima drvene građe u raspadajućem stanju. Očito se radi o ukopima u drvenim sanducima. Bez grobnih priloga teško je precizno odrediti vrijeme izgradnje ovih grobnica. Međutim, kad smo na temelju arheoloških ostataka na terenu, navoda iz vizitacija i rektifikacijom položaja crkve sv. Petra, prikazane na katarskoj mapi iz 1831. godine, predložili njezinu tlocrtnu dispoziciju na nacrtu, onda se može uočiti da je grobnica br. 1 bila smještena u apsi-di, a grobnica br. 2 u sakristiji crkve sv. Petra. Stoga se može pretpostaviti da pronađene grobnice potječu iz vremena novoizgrađene crkve sv. Petra i da bismo ih mogli datirati u kraj XVII. ili prvu polovicu XVIII. stoljeća. Prema nalazima razbacanih ljudskih kostiju

na više mjesta ovog lokaliteta, može se pretpostaviti da je unutar i oko crkve sv. Petra bilo manje groblje, kao što je uostalom bio slučaj i oko ostalih srednjovjekovnih crkvice u gradu i izvan njega.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Rezultati arheoloških istraživanja na ovom lokalitetu, upotpunjeni navodima iz povijesnih vrela, potvrdili su postojanje triju crkava na njemu u razdoblju od XIV. do kraja XIX. stoljeća. Prva crkva ili kapela izgrađena na tom lokalitetu bila je ona sv. Petra, iz XIV. stoljeća. Krajem XVII. stoljeća na njezinom mjestu se gradi nova, veća crkva sv. Petra, koja je postojala sve do kraja XIX. stoljeća i koja je označena i ucrtana u starom austrijskom katastru iz 1831. godine.

Kada se sredinom XIX. stoljeća raspala bratovština sv. Petra, utemeljena u crkvi krajem XVII. stoljeća, i kada je crkva predana na upravljanje bratovštini sv. Ante, koja je postojala u samostanu sv. Frane na Obali, bratovština sv. Ante krajem XIX. stoljeća ruši crkvu sv. Petra i na njezinu mjestu gradi novu. U toj novoizgrađenoj crkvi obnavlja se stara bratovština sv. Petra, koja se početkom XX. stoljeća ujedinjuje s bratovštinom sv. Ante sjedinjujući oba titulara u naslovu naziva crkve (crkva sv. Petra i sv. Ante).

Crkva je u II. svjetskom ratu (1944. godine) oštećena u bombardiranju. Poslije rata se nije obnavljala, te je 1959. godine potpuno srušena. Povijesna vrela i ostaci temeljnih zidova pronađeni tijekom arheoloških iskopavanja ukazuju na to da se na tom prostoru tijekom stoljeća stalno popravljalo, gradilo i rušilo. Zbog toga su i građevni ostaci triju crkava sačuvani tek u njihovim temeljnim stopama, a na pojedinim pozicijama čak i potpuno uništeni, pa zbog nedostataka materijalnih dokaza pojedine faze izgradnje nisu ni mogle biti posve pouzdano definirane, nego tek pretpostavljene.

No, bez obzira na sve navedene činjenice, rezultati arheoloških istraživanja, upotpunjeni povijesnim vrelima, zadovoljili su znanstvene interese arheološko-konzervatorske struke, pružajući

prilično jasnu sliku o slijedu izgradnje na ovom prostoru tijekom minulih stoljeća.

BILJEŠKE

1. Arheološkim istraživanjima rukovodio je F. Oreb u suradnji s A. Tudorom, dok su arhitektonska snimanja na terenu i arhitektonsku dokumentaciju izradili I. Bikić, N. Ivanišević i M. Sumić (djelatnici splitskoga Konzervatorskog odjela).
2. Kapt. Arh. Scr. A., 63.
3. Kapt. Arh. Scr., 26
4. Vat. arh., Cong. Conc., Visite C-57., Dalmazia f. 56.
Crkva sv. Petra extra urbem.
“... tota ruinosa et discoperta in tecto. Debet omnino destrui, et eius loco p. go crux.”
5. Vat. arh., Miscell. Arm. VII., no. 100 f. 169 r.
6. Nadb. arh. S., Visitatio D. Foconi, 1578.
7. Nadb. arh. S., S. 15., Visitatio Generalis prima ecclesiae et diocesis Spalaten. Ax. Perill. ri et Rmo D. M. Ant. De Dominis Archiepo facta 1604.
8. Nadb. arh. S., Arhiv Zbora za evangelizaciju naroda (Propagande) u Rimu, Visite e collegi, vol. 2, str. 797.
S. Petri est beneficium simplex de colatione Ordinarii. Rector est R. Valerius Mazzarellus. Nulla habet ornamenta, caret Iconia, quare mandavit ipsam infra tres menses fieri arbitrio Reverendissimi Ordinarii.
9. Nadb. arh. S., S. 47., 21., 70.
Visitatio prima Generalis Habita ab Ill.mo et Rev.mo Stephano Cosmi Archiepiscopo Spalatensi Anno 1682., 1683.
Visitavit Capellam Sti. Petri nuncupatam de Solurat, Beneficium simplex R. Canonici Petri Gazdich annexum Canonitacui. Altare nudum, supellex nulla. Unica tantum Missa die festo titularis canitur.
Decreta visitationis localis.
In capella S. Petri.
Restauretur intus et foris et fiat necessaria supellex.
10. Nadb. arh. S., 3. Visitatio urbana Antonii Cadcich Archiepiscopi Spalatensis (1730.-1745.), Anno Domini 1734.
Visitavit ecclesiam S. Petri in circulo de Solurat nuncupati, exceptus a Rdo Domnio Domjanovich, prout de more, et facta mortuorum absoluteione, extant namque duae sepulturae ab. Adm. Rdo Dno Matheo Michich arhidiacono confratribus una cum ecclesia concessae. Unicum altare invenit, quod a 55 confratribus sodalitatibus canonicis constituentibus de necessariis providetur.
Onera et proventus nullos habent.

- Sodalitates est nempe recenter et mense martii 1730 erecta fuit. Interdixit palam pro calice mandavitque linostinam substitui. Capelanus celebrat singulis festis de praecepto et festivitatibus B.M.V. ex devotione Sodalium.
11. Nadb. arh. S., 83. Joannes Lucas Garganin, Visitatio Urbana et suburbana, 1766. Hincque progrediens invisit Templum paucis ob hoc distans passibus S. Petro Ap. dicatum in via periter positum prope Mare, cui quoque annexum est canonicale Benefitium, et preamisis prout de more, inspicienda omnia inspexit, mandavitque Confraternitati laicae que illi invigilat: Crucem Altaris mutari vel saltem mundari, et in meliorem formam redigi. Calicem cum Patena deaurari. Altaris mensam provideri de operatorio. Chorum iam labentem refici. Inventarium supplectilium, onerumque Missarum, si quae sunt, confici et Confraternitatis statua ostendi. Quibus habitus cum eodem comitatu Civitatem repetiit, seque cum Eipiscopo Arbense suas in sedes recepit.
12. Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju u Državnom arhivu u Splitu.
13. List biskupije, XII'1884., 118. Li 7 Decembre Sua Eccellenza R.va si reco col suo Capitolo alla nuova chiesa dei Santi Pietro e Antonio nel Borgogrande bel disegno del S. r. Giovanni Tomić, e bella costruzione del Porto Vincenzo Seguić. Vi celebriamo la santa Messa il bravo Can. co Parroco Milić, ili Vescovo assistette Pontificalmente, e tenne sermone in cui rese i meritati elogi e vive grazie ai Membri delle relative due Confratrenite, ai Benefattori, alle Starešine, e meritamente all/onorevole Spiridione Petrina, che cedette i suoi diritti sulla vecchia Chiesa di S. Pietro, già acquistata dal Demanio, e all/onorevole Marino Marasović, che vuol calcare le vestigia dei propri conborghigiani Perišić e Ozretić, richiamo i confratelli all/osservanza de/loro vecchi Statuti, che inculcavano "Milosrđe, a navlastito vrhu Mrtvih, Mir, Jedinstvo, Posluh među sobom, Sprovod Bratima, ne psovati jedan durgoga, ni njihovu čeljad, za primljene štete ne tužit se u Skupštini, nego prid svojim sudcima, priporučujuć našoj dici, i nakon naše dice dici, uzdržati Bratovštine I Bogoljubstva, i opsluživati kapitule Matrikule." E queste erano veramente cose sagge e utili, e torneranno ad esserlo. Dopo la Messa il Vescovo intuono il Tedeum eccellentemente cantato, come tutta la Messa, da quei cantori, ai quali S. Ecc. fece poi pervenire ottimo vino dalla sua mensa in Sućurac.
14. KAS, 19, 190, 196, 198.
15. P. Petrić: *Sakralna topografija*. Kulturna baština, Split 1989. sv. 19, 286.
16. D. Marasović, V. Marčić, F. Oreb, A. Perišin: *Izbor iz djelatnosti Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu 1961.-1995.* Obnova baštine 2, MCMXCV, Split, prosinac 1995. Istraživanje, studije i konzervatorski radovi - Izbor. (Gospo od Špinuta, 75, sv. Ivan kliški, 101, sv. Kuzma i Damjan u Kaštel Gomilici, 112-115.).

F. Oreb: *Novi arheološki nalazi u crkvi Gospe od Špinuta u Splitu*. VAHD, LXXII - LXXIII, Split, 1979., 144-159. J. Marasović, T. Marasović, M. Marasović: *Crkva sv. Jurja u Splitu*. Split, 1996.

17. Izgled zapadne obale splitske luke u drugoj polovici XVII. stoljeća predočen je na karti mletačkog vojnog inženjera G. Santinija iz 1666. godine. Na karti se može zamijetiti da je zapadna obala u cijeloj dužini, od lučice Matejuške do Sustipanskog poluotoka bila periferno neizgrađeno područje, s brojnim rtovima, koji su zapravo produžeci marjanskih grebena i razmeđuju male lučice i uvale. Na tom je potezu u srednjem vijeku izgrađeno nekoliko manjih crkvića, dok se u povijesnim vrelima navode i nazivi za pojedine predjele: Matejuška sa crkvom i samostanom sv. Frane, Solurat sa crkvom sv. Petra, Dražanac sa crkvom sv. Filipa i Jakova i Sustipan, s benediktinskom opatijom. Na Santinijevoj karti zapadno od crkveno-samostanskog kompleksa sv. Frane, koji je tlocrtno prikazan, uz put koji vodi prema Sustipanu u perspektivi je prikazana građevina, kao uostalom i sve kućice pučkog predgrađa Varoš, koja se po svojoj visini, dogradnjom uz nju, kao i svojom orijentacijom, razlikuje od prikazanih kućica predgrađa. Kada se tlocrtna dispozicija dijela zapadne obale splitske luke na katastarskoj mapi iz 1831. godine, na kojoj je tlocrtno prikazana crkva sv. Petra sa sakristijom, uspoređi s prikazom položaja građevine na Santinijevoj karti onda se može pretpostaviti da građevina prikazana na Santinijevoj karti predstavlja prikaz crkve sv. Petra, dakle crkve koja je izgrađena u drugoj polovici XVII. stoljeća, nakon rušenja prvotne srednjovjekovne kapele.
- Vidi: G. Santini, *Diverse vedute de Citta di Dalmazia, fatte l'anno 1666.*, Spalato. (Mapa crteža u Muzeju grada Splita).
- Katastarski plan Splita iz 1831., Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, Državni arhiv u Splitu.
- O prošlosti, izgradnji i urbanističkom razvoju zapadne obale splitske luke vidi sljedeće rasprave i članke:
- T. Marasović: *Zapadna obala splitske luke u srednjem vijeku i prvim stoljećima novog vijeka*. URBS, Split, 1959.-60., 36-42.
- S. Muljačić: *Historijat izgradnje priobalnog pojasa u splitskoj luci, od Matejuške do Sustipana (1850-1960.)*. URBS, Split 1959.-60.
- D. Kečkemet: *Urbanistički razvoj splitske luke*. Pomorski zbornik II, Zagreb, 1962., 1393.-1439.
18. Katunarić Ante, slikar, grafičar, književnik (Split, 1877. - Split, 1935.). Završio je umjetničku akademiju u Rimu. Živio je i djelovao kao slikar i nastavnik crtanja u Splitu. Organizator je umjetničkog udruženja Medulić. Slikao je pod utjecajem impresionizma i secesije (ulje na platnu). Bavio se je i grafikom (grafike starog Splita). Izdavao je humoristički list Duje Balavac. Pisao je pjesme, novele i komedije (Hrvatski biografski leksikon I., sv. A-K, Zagreb, 1996., 582).
19. Fotografije crkve iz pedesetih godina prošlog stoljeća, Arhiv Marasović - Split (zahvaljujem prof. dr. Jerku Marasoviću i prof. dr. Tomislavu Marasoviću na ustupljenim fotografijama i stručnim konzultacijama tijekom istraživanja).

20. S. Muljačić: *Kronološki pregled izgradnje Splita u 19. i 20. stoljeću (1806.-1958.)*. Zbornik Društva inženjera i tehničara, Split, 1958., 78.

U potrazi za podacima o crkvi sv. Ante posjetio sam u veljači 2000. godine umirovljenoga dipl. ing. arh. S. Muljačića u njegovu domu. Tom prigodom on mi je dao mnogo korisnih podataka o crkvi sv. Ante iz njegovih osobnih zabilješki. I u ovoj prigodi mu zahvaljujem.

21. S. Piplović: *Radovi na sakralnim građevinama u Splitu i okolici na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*. Kulturna baština, Split, 1988., br. 18, 54.

F. Oreb: *Crkva i samostan sv. Dominika u Splitu*. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 30, Split, 1990., 223.

22. S. Muljačić: *Kronološki pregled izgradnje Splita 1944.-1969.* URBS br. 9, 49 i 74.

23. Dopis Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Splitu, Klasa: 612-08/00-05/53, Ur. br.: 532-010-00-1 od 29. veljače 2000., upućen Pogrebnom poduzeću Lovrinac u Splitu, kojim se moli pristanak da se ljudske kosti pronađene prilikom arheoloških istraživanja na Soluratu, mogu deponirati u zajedničku grobnicu na groblju Lovrinac (dopis u Arhivi Konzervatorskog odjela u Splitu).

24. Prema kazivanju pok. Frane Bakotića, župana Bratovštine sv. Križa, koje je zapisao P. Petrić: "Na ulaznim vratima crkve, kao i na limenoj zastavici na vrhu zvonika bili su inicijali: S.P.A. (Sveti Petar i Ante). Drveni oltar sv. Petra se nalazio na desnoj strani. On je izgorio. Na pali velikog oltara bili su prikazani: Gospa s Ditićem, sv. Petar i sv. Ante u stavu klečećem. Kipovi iz ove crkve se nalaze: sv. Ante i sv. Marin u crkvi Gospe od Spinuta. Kip sv. Ante Opata je kasnije uništen, dok se kip sv. Marina i danas nalazi u toj crkvi. Kip sv. Petra se nalazio u crkvi sv. Križa u Velom Varošu. Međutim, kada sam nedavno išao provjeriti navod, sadašnji župnik sv. Križa mi je priopćio, da je pred više od desetak godina kip predan nadbiskupu F. Franiću te da se on danas nalazi u konkatedrali sv. Petra.

Tri viseće kandeले nalazile su se u crkvi Gospe od Špinuta, kalež kod o. nadbiskupa, zvono u Dugopolju, dok su crkveno zlato bratimi prodali za izradu kosturnica na Lovrincu."

Zahvaljujem P. Petriću na ustupljenim podacima.

Rezultate arheoloških istraživanja pratio je dnevni tisak u nekoliko članaka:

D. Šarac: *U potrazi za ostacima crkvice sv. Petra, Konzervatori na Soluratu*. Slobodna Dalmacija, 1. prosinca 1999.

Isti: *Prvi nalazi među temeljima crkava na Soluratu. Otkrivena grobnica*. Slobodna Dalmacija, 5. prosinca 1999.

Isti: *Obustavljeno istraživanje ostataka crkava sv. Petra i sv. Ante. Arheologe sa Solurata potjeralo loše vrijeme*. Slobodna Dalmacija, 30. prosinca 1999.

Isti: *Okončana arheološka istraživanja kod Trumbičeve obale*. Slobodna Dalmacija, 11. ožujka 2000.

LE INDAGINI ARCHEOLOGICHE NELLA ZONA DI SOLURAT A SPALATO

Riassunto

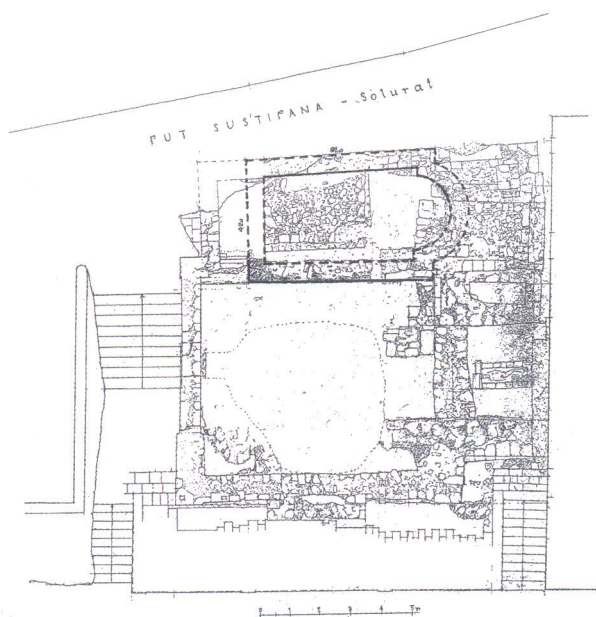
Le indagini archeologiche compiute nella zona detta Solurat, che si trova a ovest di Matejuška e a nord dell'ex albergo Ambassador, nonché tra via Trumbić e via Solurat (oggi Marasović). Le fonti archeologiche e i risultati delle indagini archeologiche hanno attestato l'esistenza delle tre chiese nel passato in questa zona. Nelle fonti storiche viene chiamata: SOLURAT, SOLETATA, SOLERATA, che significa luogo solitario, istmo, eremo. Era fuori città (extra urbem) e con la sua parte settentrionale (l'odierna via Marasović) passava il tracciato della vecchia via Sustipan (in via Sancti Stephani), lungo la riva (ad ripa maris). Le antiche fonti storiche della seconda metà del XIV secolo (1362), fanno menzione di una chiesetta che sorgeva in quella posizione. Si tratta della cappella di S. Pietro di Solurat. Gli scavi archeologici hanno portato alla luce le sue fondamenta. Era una piccola chiesa a una navata, della grandezza di 6 metri per 4, con l'abside semicircolare, e corrisponde a numerosi esempi di piccole chiese medievali situate nell'area di Spalato. Apparteneva al beneficio canonico per cui furono gli arcivescovi di Spalato a designarle i rettori. Per secoli nelle fonti storiche (notizie fornite dalle visitazioni di papi e arcivescovi dal XVI al XVIII secolo) veniva ricordata come abbandonata e ridotta in cattivo stato, in quanto era molto povera e non poteva mantenersi con i propri redditi. Nei primi decenni del XVII secolo la chiesetta fu rinnovata e in essa, una volta all'anno, si esercitava l'ufficio divino per la festa del suo titolare, di cui testimoniano le visitazioni di arcivescovi del XVII secolo. Nella seconda metà del XVII secolo fu istituita la confraternita dei pescatoi che ne prendevano cura e sul suo posto venne eretta una nuova e più grande, intitolata a S. Pietro, le cui fondamenta vennero allo scoperto nel corso degli scavi archeologici. Era una chiesa a larga navata, con l'abside quadra e con la sagrestia. Esisteva fino alla fine del XIX secolo ed è segnata nel vecchio catasto austriaco del 1831. Della sua parte interna, cioè dei suoi arredi sacri, sappiamo qualcosa dalle visitazioni degli arcivescovi del XVIII secolo.

Quando verso la metà del XIX secolo si sfascio la detta confraternita, la chiesa fu data alla confraternita di S. Antonio, che si trovava nella chiesa di S. Francesco in riva. Questa confraternita del 1884 fece abbattere la chiesa di S. Pietro e sul suo posto fece erigere un'altra chiesa intitolata al medesimo santo rinnovando anche la vecchia confraternita di S. Pietro. Questa confraternita esistette autonoma fino al 1918, anno in cui si fuse con la confraternita di S. Antonio in una sola, e nel titolo della chiesa uni ambedue i titolari. Questa chiesa fu distrutta dai bombardamenti durante la seconda guerra (1944). A guerra finita non venne rinnovata, e quindi nel 1959 fu completamente demolita.

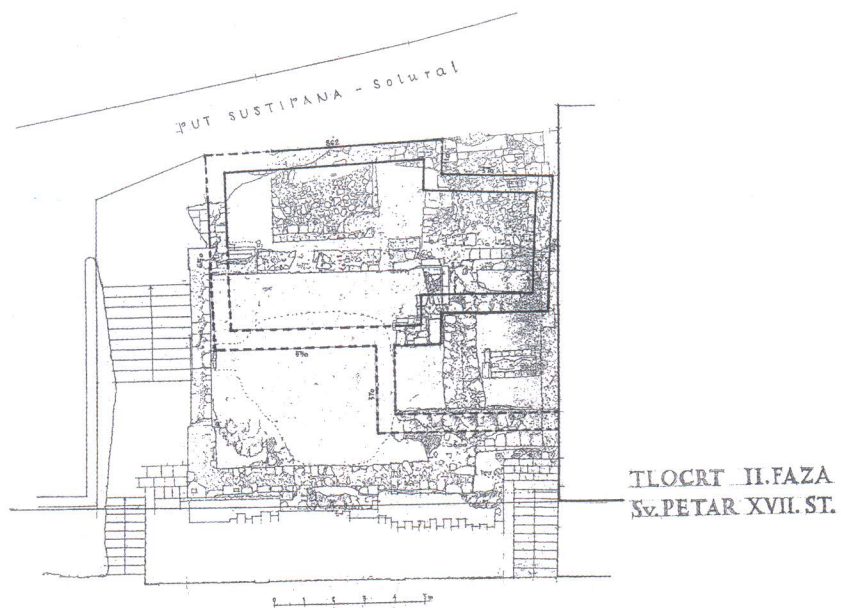

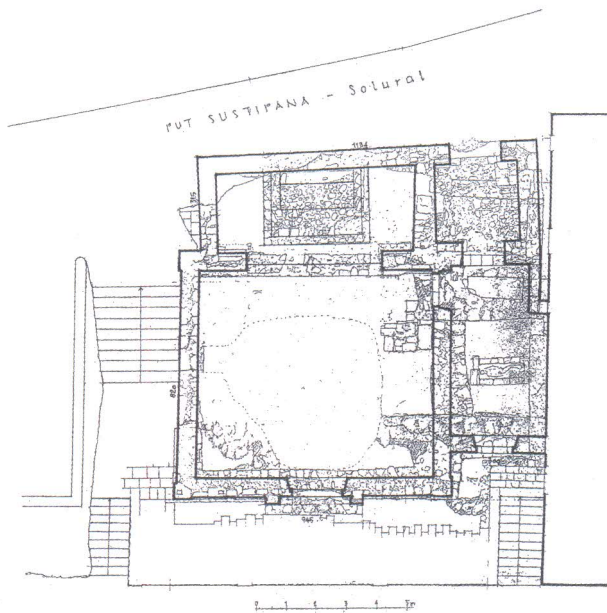

Arheološki ostaci crkve Sv. Petra (XIV. st.) /snimio F. Oreb, veljača 2000./

**TLOCRT I.FAZA
Sv.PETAR XIV.ST.**

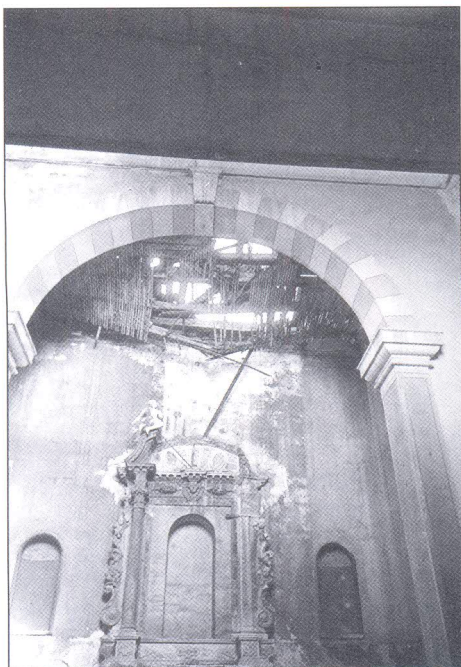

TLOCRT III FAZA
Sv. ANTE 1884.g.

Pogled na crkvu sv. Ante s jugozapadne strane /Arhiv Marasović, Split/

Unutrašnjost crkve, pogled na glavni oltar /Arhiv Marasović, Split/